

нут добро пробоше. Од рата с херцегом Стефаном (1451—1454) па све до доласка Наполеонових трупа (1806), дакле кроз пуна три и по века, није Дубровник видео непријатеља испред својих капија.

Па и херцег Стефан прошао је сретно, и ако су неки од његове властеле издајнички предали Турцима своје тврђаве. Ну када је султан изашао из Босне, почео је Стефан, са синовима Владиславом и Влатком, офанзиву против Турака. Већ у јулу освојени бежу Љубушки и Њључ у Херцеговини, а тако исто и крајеви на истоку, изузев три тврђаве у Подрињу. Убрзо је Стефан опет имао неприлика с Владиславом који, незадовољан с четврцином очеве државе, захтеваше трећину, поседнувши при том удео свога најмлађега брата Стефана. Влатко је, опет, продро далеко изван граница херцегових земаља, узевши шест ранијих тврђава Павловића и девет Ковачевића, па међу њима и једну близу Сребрнице.¹ У далматинским приморским градовима било је пуно бегунаца из Босне. Многи отидоше у Италију, у Млетке, Монферат или у Рим, не угледавши никад више своје отаџбине. У Дубровник стиге 1463 и старија босанска краљица, Катарина, удовица краља Томаша а ћерка херцега Стефана. Доцније је живела она у Риму, примајући издашну помоћ од Римске Столице. Када је папа Сикст IV. 1471 у Петровој цркви у Риму сестру српске деспотине Јелене, Зоју, венчао „рет просигам“ с руским великим кнезом Иваном III. Василјевићем, присуствовала је тој свечаности и краљица Катарина. Умрла је 1478 у Риму, а сахрањена је у цркви *Ara Coeli* на Капитолу. У свом тестаменту завештала беше она Босну папи, под условом, да ово завештање не вреди ако би њен Сигисмунд са ислама прешао поново у хришћанску веру.² У Дубровнику је неко време живела и млађа босанска краљица Јелена, у Босни прозвана Мара, ћерка српскога деспота Лазара. Одатле је она отишла у манастир Св. Стефана испред градских стена Сплита, камо су јој долазили многи Босанци и Угри. Ово није било пријатно Републици Млетачкој, те је наредила своме кнезу да је наговори да се пресели на које острво (1466). Она је, најзад, отишла султану, изазвавши на све стране незадовољство својим држањем. Српски летописи белеше како је »краљица, Лазарева кћи« онапа код султана Мухамеда II. своју тетку, удовицу графа Цељско-

¹ Ljubić X, 286, 351.

² *Harion Kuvatz, Zwei bosnische Königinnen, Wiss. Mitt. III (1895), 173 и д. Thallibcszy, Studien 110 и д. О босанском Сигисмунду и ситним грчким причелима на двору султанау Angiolello; упор. Радоњић, Годишњак XXXII, 327 нап. 3.*

сталница који бежу позвали султана да дође у земљу.¹ Али-бегу беше наређено да забави и завара краља Матију који је догоровоао у Футогу код Новог Сада, а султан је из Једрена, преко Скопља, изашао на Косово Поље. Када је он одаиде окренуо према Сјеници, видело се јасно камо намерава. Како Босанци не бежу спремно за рат, тражише хитно помоћи од Млетака и Скендер-бега. 6. маја стиге последње босанско посланство у Дубровник, молећи да им Дубровчани уступе своје најамнике, ну ови их одбише, јер их и сами требаху. У страху да ће султан напасти на њихов град, ископаше они дубље ровове испред градских стена, повалише дрвета и уклонише баштенске зидове а цистерне затрпаше.² На Дрини се предао био султану Твртко Ковачевић, последњи властелин од рода Дињићина, али он беше одмах погубљен. Врхбосна, данашње Сарајево, беше већ одавно у турским рукама. С освојењим Босне ишло је лако, јер је земља била у потпуном расулу. Град Бобовац освојен беше у току неколико дана с помоћу ново саливених топова. Одатле је султан одмах кренуо ка краљевој столици Јајцу који се, због опште панике, није могао држати. Краљ утече у правцу Хрватске. Како су га гомили турски коњаници, морао се он, уз пут, прикрити у малом граду Њључу на Сани. Турци бежу пројурили већ поред града, када им једна пребеглица каза где се краљ склонио. Махмуд паша узео је Њључ већ после четири дана, јер град не беше спреман за одбрану. При предаји града морао је краљ, коме Махмуд зајемчио беше живот, наредити властели да издаду све градове Турцима. Тако онда све тврђаве у Босни, по Дуготину 70, по једном италијанском извештају³ 117, а по Кривоцулу нешто мање од 300 градова, достигоше у турске руке. Султан није водно рачуна о обожавану његова војеновође. Он даде погубити и краља Стефана Томашевића и његова стрица, некадашњег претендента Радивоја. Сигисмунд и Катарина, краљев малолетни брат и сестра по оцу, допадоше турског ропства (крајем маја). На повратку из Босне, заузео беше султан и области неке босанске госпоре, нарочито Павловића, погубивши безобразно сву ову властелу. 7. јула већ налазио се он с војском поново у Сјеници, а 17 у Скопљу.⁴ Дубровчани, сем претрињена страха, и онај

¹ О последњем босанском посланству код султана Константина Јанчар сар. 34, који је лично учествовао у походу против Босне. О томе, како је султан био позван да дође у Босну «а quibusdam proditoribus»; краљ, Матија *Geschichte Bosniens 440.*

² Изводи из дубровачких архивских књига из г. 1463 у Рабског 60, *Starine VI*, потпунице у Трихелке, Гласник Зем. Муз. XXII (1910), 3—24.

³ Писмо из Скадра од 19. јула 1463 у Макићеву, *Мон. II*, 26.

⁴ Анализу извора напад босанске краљевине види у студији Јов. Радоњића у *Годишњаци XXXII (1913), 322 и д.*